

საქართველოს საბანკო სექტორის გამოწვევები

კახაბერ კუპატაძე
ეკონომიკის დოქტორი

CHALLENGES OF THE GEORGIAN BANKING SECTOR

Kakhaber Kupatadze

RESUME

In Georgian Economy a banking sector is one of the biggest and most profitable which has grown very fast in the last twenty years. Also this sector is the biggest employer in the country. During last twenty years the sector managed to deal with big challenges and make the business more attractive, profitable and reliable for investors and consumers, but there are still several challenges that has to be overcome for the future development. Today Georgian banking sector lacks proper revenue diversification and is mostly depended on fast and consumer loans, which makes it less sustainable to economic risks. Geopolitical and internal risks are high too, which decreases investments and increases investors demanded premium. Georgian GDP grow and it's demographic developments are not optimistic too and decreases demand for consumer and business loans. Despite a big step forward there is still a sustainable risks for the sector future development.

Key words: loan; Diversification; Interest Rate; inflation; exchange rate; GDP.

საკვანძო სიტყვები: სესხი; დივერსიფიკაცია; საპროცენტო განაკვეთი; ინფლაცია; გაცვლითი კურსი, ეკონომიკური ზღა.

* * * *

საქართველოს ეკონომიკაში საბანკო სფეროს ერთ-ერთი წამყვანი პოზიცია უჭირავს, გამომდინარე იქიდან, რომ მაღალი ტემპით ვითარდება ის გველინება ერთ-ერთ მთავარ დამსაქმებლად.

ბანკები მომსახურების სტანდარტებს დღითი დღე ხვეწენ და ავითარებენ. ტექნოლოგიების განვითარებამ კი ხელი შეუწყო სერვისების მრავალფეროვნებას და ამ სერვისების მომხმარებლის მოთხოვნებზე მაქსიმალურად მორგებას, რამაც გაზარდა ბანკების მოქნილობა, ლოიალური მომხმარებელი და შესაბამისად მოგებაც. ასევე საგულისხმოა ის ფაქტიც რომ დღესდღეობით ბანკებს მეტად ენდობიან, განსხვავებით 90-იანი წლებისა, როცა ბევრმა ადამიანმა დაკარგა დეპოზიტები. ლოიალური მომხმარებლის რიცხვიც იზრდება რაზეც მოწმობს დეპოზიტებისა და სხვა საბანკო მომსახურებების გაზრდილი მოცულობაც. ბოლო ოცი წლის მანძილ-

ზე კომერციულ ბანკებში არსებული დეპოზიტების მთლიანი მოცულობა 63,5 მილიონი ლარიდან 9,5 მილიარდ ლარამდე გაიზარდა. [6]

მიუხედავად მნიშვნელოვანი წარმატებისა რომელსაც ქართულმა საბანკო სექტორმა მიაღწია დამოუკიდებელი საქართველოს არსებობის მანძილზე, არსებობს ასევე გამოწვევები რომელთაც შესაძლოა სამომავლოდ გარკვეული პრობლემები შეუქმნან საბანკო სექტორის სწრაფ ზრდას.

კონკურენტუნარიანობა შესაძლოა ერთ-ერთ გამოწვევად იქცეს სამომავლოდ ქართული ბანკებისთვის. ქართული ბანკები სწრაფად ითვისებენ ტექნოლოგიებს რაც ამაღლებს მათ კონკურენტუნარიანობას, მაგრამ მაღალი საპროცენტო განაკვეთები და შემოსავლის არადივერსიფიცირება არ მისცემს მათ საშუალებას უცხოურ მსვლ ბანკებს გაუწიონ სათანადო კუნკურენცია. ქართული ბანკებისთვის ფინანსების მოზიდვის ორი ძირითადი წყარო არსებობს საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტები და რეზიდენტი ფიზიკური დაიური-დიული პირები. უცხოური ფინანსური ინსტიტუტებიდან სახსრების მოზიდვა შედარებით დაბალი პროცენტით ხდება, თუმცა ევროპულ ქვეყნებთან შედარებით მაინც მაღალია, რაც გამოწვეულია ქვეყნის საკრედიტო რეიტინგით და რეგიონის ზოგადი რისკიანობით. ამასთანავე ასეთ რესურსს მრავალი სახის შეზღუდვა და ვალდებულება მოჰყვება (ყველწლიური ფინანსური აუდიტი, სხვადასხვა სახის კოვენანტები, მრავალი კოფიციენცის გარკვეულ ზღვარზე შენარჩუნების ვალდებულება); ამასთანავე ყველა ქართული ბანკისთვის არ არის ხელმისაწვდომი უცხოური საფინანსო ინსტიტუტების ფინანსები (მათი სიმცირის, დაბალი საკრედიტო რეიტინგის თუ სხვა მიზეზის გამო). ზემოთხსენებული მიზეზებიდან გამომდინარე შედარებით პატარა ქართული ბანკებისთვის სახსრების მოზიდვის უმთავრეს წყაროს ადგილობრივი, მაღალი განაკვეთის მქონე დეპოზიტები წარმოადგენს. ფინანსების ძვირად მოზიდვა კი თავისმხრივ იწვევს გაცემული სესხების მაღალ პროცენტს. მაგალითისთვის ევონულ ვალუტაში გაცემულ სესხებზე საშუალო ეფექტური საპროცენტო განაკვეთი 20%-ია. აღნიშნული საპროცენტო განაკვეთებით ქართულ ბანკებს გაუჭირდებათ უცხოურ ბაზრებზე გასვლა და ადგილობრივი მძლავრი ბანკებისთვის ბაზრის წილის წართმევა. გარდა უცხოური ბაზრებისა ქართული ბანკებისთვის არც ადგილობრივ ბაზარზე იქნება ადვილი უცხოური მსხვილი ბანკებისთვის კონკურენციის გაწევა, თუ ისინი საქართველოში ფილიალებს გახსნიან და თავიანთი იაფი კაპიტა-

ლით გადაწყვეტენ ადგილობრივი ბაზრის წილის ათვისება. მაღალი საპროცენტო განაკვეთები ასევე ბანკებს პოტენციურ კლიენტებს აკარგვინებს, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სესხებზე შეზღუდული მოთხოვნის პირობებში. [6]

საბანკო სფეროს სწრაფი ზრდისთვის კი ერთ-ერთი მთავარი დამაბრკოლებელი ბარიერი შემოსავლების სტრუქტურა შეიძლება იქცეს. საბანკო სფეროს შემოსავლები არ არის საკმარისად დივერსიფიცირებული. ქართული ბანკების შემოსავლის 80-85%-ს საკრედიტო შემოსავლები შეადგებს რაც მთელ საბანკო სექტორს ძალზე დამოკიდებულს ხდის კრედიტების მოთხოვნაზე. ზრდის რისკებს როცა მოთხოვნა სესხებზე მცირდება და არ უტოვებს შემოსავლის ალტერნატიურ წყაროებს განსხვავებით უცხოური ბანკებისა, სადაც შემოსავლების 70% არასაკრედიტო საქმიანობიდან ღებულობენ. ქართული ბანკები არ ეწევიან საფონდო ბირჟაზე ვაჭრობას, არ ახდენენ მსხვილ ინვესტიციებს ფასიან ქაღალდებში, ნაკლებად ღებულობენ მონაწილეობას მსხვილ ეკონომიკურ პროექტებში, მათ უმრავლესობას საინვესტიციო ბანკი ან ბროკერი არც კი გააჩნიათ. ყოველივე ზემოთაღნიშნული გამოწვეულია როგორც სუბიექტური ასევე ობიექტური მიზეზებითაც, მაგრამ მიუხედავად ყველაფრისა ამცირებს პოტენციურ შემოსავალს და ზრდის რისკებს.

დივერსიფიკაციის ჭრილში ქართული ბანკები ცდილობენ საქართველოს ეკონომიკის სხვადასხვა სფეროში საკუთარი შვილობილი კომპანიების შექმნას, ბოლო დროს ქვეყანაში მეტად აქტუალური გახდა ბანკების არაპროფილური საქმიანობა ეკონომიკის სხვადასხვა დარგში, რასაც ბანკები თავიანთი შვილობილი კომპანიების მეშვეობით ანხორციელებდნენ. ძირითადად საქმე ეხება საქართველოს სამი წამვანი ბანკის არაპროფილურ საქმიანობას. ეს ბანკებია „საქართველოს ბანკი“, „თიბისი ბანკი“ და „ლიბერთი ბანკი“. საქართველოში მოქმედი კომერციული ბანკები არაპროფილურ აქტივებს ფლობენ ლიზინგის, დაზღვევის, ტურიზმისა და უძრავი ქონების სექტორებში. ბანკების ზემო ჩამოთვლილი ქმედება ამახინჯებს ეკონომიკის სტრუქტურას, ქმნის დარგებში მონოპოლისტებს და ამცირებს კონკურენციას, რაც საბოლოოდ საფრთხეს უქმნის ეკონომიკის ზრას.

გარდა ზემოთჩამოთვლილი საკითხებისა საქართველოს საბანკო სისტემას გარკვეული გამოწვევები შესაძლოა მაკროეკონომიკური კუთითაც შეექმნას. ერთ-ერთი მთავარი გამოწვევა ბაზრის მცირე მოცულობაა. ქართული საბანკო სისტემა მთლიანად საკრედიტო შემოსავლებზეა დამოკიდებული და ადგილობრივ უმსვილეს ბანკებს არცერთი უხცოვარი ბაზარი არ აქვთ ათვისებული, ასეთ ვითარებაში კი საბანკო სექტორის სწრაფი ზრდისთვის აუცილებელია ბაზრის დიდი მოცულობა და მოთხოვნის სწრაფი ზრდა, რისი ტენდენციაც სამწუხაროდ საქართველოში ჯერ-ჯერობით

არ არის. საქართველოს მოსახლეობა სულ რაღაც 3,7 მილიონია ხოლო მშპ 68,5 მილიარდი ლარი. ასევე არც ეკონომიკური ზრდის ტემპებია დამაიმედებელი. ბოლო ხუთი წლის საშუალო წლიური მშპ-ს ზრდის ტემპი 4% შეადგენს რაც განვითარებადი ქვეყნისთვის ნამდვილად არ არის კარგი მაჩვენებლები, იმისათვის რომ ქვეყნის ეკონომიკა სწრაფი ტემპებით განვითარდეს საჭიროა მინიმუმ 7-8%-იანი ზრდა. შემოსავლები და მშპ-ც ერთ სულ მოსახლეზე ნელა იზრდება. მშპ ერთ სულ მოსახლეზე 4345,5 დოლარს შეადგენს, უმუშევრობს დონე კი მაღალია. ყოველივე ზემოთჩამოთვლილი ფაქტორი მომავალში საკრედიტო მოთხოვნასა და გაცემული სესხების ზრდის ტემპზე უარყოფითად აისახება, რამაც შესაძლოა საფრთხე შეუქმნას ბანკების შემოსავლის მთავარ წყაროს.[3]

შესაძლოა ერთ-ერთი საშუალება სამომავლოდ ქართული საბანკო სექტორის სწრაფად ზრდისა უცხოური ბაზრების ათვისება და შემოსავლის წყაროს დივერსიფიკაციაა, ჩვენ უკვე აღნიშნეთ რომ ტექნოლოგიურად ქართული ბანკები საკმაოდ განვითარებულნი არიან თუმცა, მათ უცხოური ბაზარი არ აქვთ კარგად შესწავლილი, ასევე საპროცენტო განაკვეთები სესხებზე უფრო მაღალი აქვთ ვიდრე რიგ უცხოურ ბანკებს რაც ამცირებს მათ კონკურენტუნარიანობას უხცოვარ ბაზარზე. თუმცა გარდა აღნიშნული ფაქტორებისა არსებობს ასევე მაკროეკონომიკური ფაქტორები რომლებიც ასევე ხელს უშლის ქართულ საბანკო სექტორს უცხოურ ბაზრებზე გასვლაში, კერძოდ რეგიონის ქვეყნების ეკონომიკური ზრდის მკვეთრი შენელება. მთლიანად რეგიონის ქვეყნებში მკვეთრად შენელებული ეკონომიკური ზრდა, დაწყებული ირანიდან დამთავრებული უკრაინა ბელარუსისით. ზოგიერთი ქვეყანა სტაგნაციასაც კი განიცდის. სამომავლო გლობალური ეკონომიკური ტენდენციები, იგულისხმება კაპიტალის მკვეთრი გადინება განვითარებადი ქვეყნებიდან განვითარებულში და პოლიტიკური არასტაბილურობა კი არ იძლევა დამაიმედებელ პროგნოზებს, წინა წლებში ისეთი სწრაფად განვითარებადი ეკონომიკაც კი როგორიც თურქეთია კაპიტალის მკვეთრ გადინებასა და მკვეთრ საგადასხდელო ბალანსის დეფიციტს განიცდის. აღნიშნულ კლებადი მოთხოვნის პირობებში კი ქართულ ბანკებს ძალზე გაუჭირდებათ რეგიონის ქვეყნების ბაზრების ათვისება და აღნიშნული ქვეყნებიდან სოლიდური შემოსავლის მიღება. რაც შეეხება ევროკავშირის საბანკო ბაზარს, იგი ისედაც გაჯერებულია და მძლავრი ბანკებითაა დაკომპლექტებული რომელთაც ბაზარი მთლიანად აქვთ ათვისებული.

საბანკო სექტორისთვის სამომავლო გამოწვევად შესაძლოა იქცეს გეოპოლიტიკური არასტაბილურობით, რაც ხელს შეუშლის ქართულ ბანკებს ინვესტიციებისა და იაფი კაპიტალის მოზიდვაში, ასევე რიგ ტერიტორიებზე საქმიანობის განხორციელებას.

ბაში. საქართველოს გეოპოლიტიკური და რეგიონალური მდგომარეობა დღესდღეისობით ნამდვილად არ არის სახარბიელო უსაფრთხოებისა და სტაბილურობის კუთხით. უკანასკნელი 25 წლის მანძილზე არაერთი ლოკალური თუ ფართომასშტაბიანი კონფლიქტი მომხდარა როგორც ჩვენს ქვეყანაში ასევე მთლიანად რეგიონში. აღნიშნული კონფლიქტები დღემდე არ გადაჭრილა, პირიქით გაიზარდა კიდევ. ასეთ კონფლიქტურ რეგიონებს, კი ყველა ინვესტორი და საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტი თავს არიდებს ან ითხოვს მაღალ პრემიას მაღალი საპროცენტო განაკვეთის სახით. ზოგიერთი ქვეყანა და რეგიონი კი პოლიტიკური არასტაბილურობის გამო სულაც ეკონომიკური სანქციების ქვეშაა და აღნიშნულ ტერიტორიებზე ქართულ ბანკებს საქმიანობა პრაქტიკულად არ შეუძლიათ.

როდესაც ვსაუბრობთ საბანკო სექტორის გამოწვევაზე აუცილებლად უნდა შევხებით ეროვნული ბანკის მონეტარულ პოლიტიკასა და სავალუტო რისკებს, რამაც შესაძლოა მოკლე და საშუალოვადიან პერიოდში როგორც პრობლემები შეუქმნას ქართულ საბანკო სისტემას. ბოლო წლების მანძილზე ეროვნულმა ბანკმა მკვეთრად გაზარდა საპროცენტო განაკვეთი რომ მოეხდინა ეროვნული კურსისა

და ინფლაციის სტაბილიზაცია. დღესდღეობით მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთი 7%-ს შეადგენს, ხოლო გაცვლითი კურსის ისტორიულ მაქსიმუმზეა. აღნიშნული ფაქტორები ამცირებს აიძულებს ბანკებს მკვეთრად გაზარდონ საპროცენტო განაკვეთები სესხებზე რაც პირდაპირპროპორციულად ამცირებს მოთხოვნას სესხებზე.

ყოველივე ზემოთჩამოთვლილიდან ნათლად ჩანს, რომ მიუხედავად დიდი წინსვლისა ქართულ საბანკო სექტორს გამოწვევებიც არცთუ ცოტა აქვს და მათ დასაძლევად საჭიროა მუდმივი ანალიზი, სიაღვერის დანერგვა და საქმიანობის გაფართოება, რომ რისკები მაქსიმალურად იქნას შემცირებული.

ბიბლიოგრაფია:

1. სიჭინავა ა.; ინვესტიციები. თბ., 2010, 351 გვ.
2. იაკობიძე დ., დღევანდელი ეკონომიკური გამოწვევები საქართველოში. ჟურნალი „ბიზნეს-ინჟინერინგი“, N3, თბ., 2017, გვ. 40-45.
3. <https://www.geostat.ge/ka>
4. <https://on.ge/category/ბანკები-ფინანსები>
5. <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=304>
6. https://agora.ge/news&category_id=7